

Мср Јанко Муњић, докторанд
Правног факултета Универзитета у Крагујевцу
ORCID: 0009-0004-8649-2233

Изворни научни рад
УДК: 343.232:004.8
DOI: 10.46793/XXIMajsko.425M

РОБОТ КАО ПАСИВНИ СУБЈЕКТ КРИВИЧНОГ ДЕЛА

Резиме

Готово неизоставни део људске свакодневнице у савременом добу, макар на посредан начин, чини вештачка интелигенција. Свеprisутност потоње се, осим у изворном дигиталном и софтверском облику, све чешће може посматрати кроз призму производње, стављања у промет и употребе различитих врста напредних робота. Роботи нове генерације се умногоме разликују од оних првобитних, који су суштински представљали аутоматизоване механизме за предузимање једноставних радњи, тј. њихови задаци су били ограничени на предузимање рутинских операције, попут састављања делова на производним тракама. Наиме, управо је интерпенетрација вештачке интелигенције и роботике омогућила креирање савремених робота, који су способни да обављају многе напредне функције - које каткад могу бити и од виталног значаја за људски живот. У том смислу, у литератури се наводе различите врсте робота, попут робота-неговатеља, робота-батлера, итд. Штавише, имајући у виду њихов тренутни ступањ развоја и прогнозе експерата у погледу могућности њиховог даљег прогреса, превасходно когнитивног, са основом се поставља питање да ли се њима може признати статус субјекта у праву уопште, па и у кривичном праву. Независно од те дилеме, за потребе овог рада ћемо се ограничити на положај робота који су физичким путем нападнути од стране трећих лица у реалном времену. У вези са тим, приказаћемо какве то импликације може имати на терену кривичног права, односно размотрићемо да ли су и у којој мери овакве ситуације покривене постојећим инкриминацијама.

Кључне речи: вештачка интелигенција, систем вештачке интелигенције, робот, роботика, дигитализација, правни субјективитет, субјект кривичног дела, пасивни субјект кривичног дела, објект радње кривичног дела.

1. Уводне напомене

Продор савремених информационо-комуникационих технологија, а понајвише вештачке интелигенције (у даљем тексту „ВИ“) у битном је изменио уобичајени начин живота и рада човека. Наиме, данас се на дневном нивоу

сусрећемо са различитим манифестацијама ВИ, а да тога често нисмо ни свесни, нпр. функционисање *web* претраживача, друштвених мрежа и уопште мобилних апликација је, у мањој или већој мери, засновано на алгоритмима ВИ. Чак и онај нешто конзервативнији део популације, који је негативистички оријентисан према непосредној употреби модерних технологија, посредним путем неминовно долази у контакт са истима. У том смислу, надлежни органи бројних држава света су, у циљу поспешивања ефикасности и продуктивности резултата рада, у своје пословање већ уврстили одређене аспекте ових продуката тзв. „Четврте индустријске револуције“.¹ Примера ради, од недавно су у употреби полицијски роботи,² али и тзв. „системи масовног надзора“,³ са којима у контакт долазе и грађани, који често тога нису ни свесни. Такође, већина светских метропола су постале „паметни градови“,⁴ чија инфраструктура је заснована на принципима ВИ.

Након што смо установили да је живот просечног човека у XXI веку неизбежно проткан са информационо-комуникационим технологијама, поставља се питање каква је улога ВИ и роботике унутар те релације. Како бисмо одговорили на та питања, у првом делу рада ћемо дати кратак приказ појма и врста ВИ, док ће други део рада бити посвећен елаборацији ових концепата у контексту роботике. Сходно задатој теми, трећи део рада ће бити посвећен појмовном одређењу пасивног субјекта и објекта радње кривичног дела, као увертири у четврти део рада, који је уједно и централни део, с обзиром на то да ће на овом месту бити детаљно обрађене специфичности противправних радњи које трећа лица изврше непосредно на роботима.

Научни допринос рада огледа се превасходно у указивању да развој информационо-комуникационих технологија доводи до стварања нових изазова на које традиционално кривично право само донекле може дати ваљане одговоре. Осим тога, очекивање аутора је да предметни рад пружи основу за будућа разматрања положаја различитих типова ВИ ентитета и робота у

¹ Муњић, Ј., *Правна питања у оквиру система вештачке интелигенције*, мастер рад, Правни факултет Универзитета у Крагујевцу, 2021, стр. 5; Муњић, Ј., *Поједини аспекти имплементације савремених софтверских решења у правосудни систем и утицај дигитализације на правосуђе и адвокатуру*, Зборник радова: Правна регулатива услуга у националним законодавствима и праву Европске уније, Крагујевац, 2023, стр. 472.

² Вид. Thomas, M., *Are Police Robots the Future of Law Enforcement?*, Built In, 2023. (доступно на: <https://builtin.com/robotics/police-robot-law-enforcement>, приступљено дана 30.03.2025. године); *What police robots do and how they work in 2025*, Standard Bots, 2025. (доступно на: <https://standardbots.com/blog/police-robot>, приступљено дана 30.03.2025).

³ Toomey, P., Gorski, A., *The Privacy Lesson of 9/11: Mass Surveillance is Not the Way Forward*, ACLU, 2021. (доступно на: <https://www.aclu.org/news/national-security/the-privacy-lesson-of-9-11-mass-surveillance-is-not-the-way-forward>, приступљено дана: 30.03.2025).

⁴ Britt, M., *What Are Smart Cities And Why Do We Need Them?*, Forbes, 2023. (доступно на: <https://www.forbes.com/sites/honeywell/2023/08/18/what-are-smart-cities-and-why-do-we-need-them/>, приступљено дана 30.03.2025).

кривичном праву, односно потенцијална преиспитивања домаћаја традиционалних кривичноправних института у светлу континуираног развоја поменутих техничко-технолошких достигнућа.

2. Начелни осврт на појам и врсте вештачке интелигенције

ВИ представља епохалну новину у историји људске цивилизације, чије појмовно одређење није једнозначно. Наиме, овај појам се постепено развијао и добијао на својој ширини и свеобухватности, имајући у виду да се ВИ у почетку везивала стриктно за кибернетику и аутоматику, док је појава дигитализације проширила опсег њене примене на готово све области људског живота. Посматрано из наведене перспективе, процес оформљења универзалне дефиниције овог појма још увек није окончан, а узимајући у обзир константан технолошки напредак на глобалном нивоу, питање је да ли је тај циљ уопште могуће постићи. Ово из разлога, што нова научно-технолошка достигнућа неретко захтевају ревизију иницијалних дефиниција, при чему значење самог појма може варирати у зависности од контекста у коме се ова напредна технологија користи и употребљава (ВИ се може посматрати као грана привреде, самостална научна дисциплина или област у оквиру науке о рачунарима, али и као нови степен развоја информационо – комуникационих технологија).⁵ Тако, када је реч о варијацијама у општим дефиницијама ВИ, указујемо да је Џон Мекарти (*John McCarthy*) давне 1956. године осмислио термин вештачка интелигенција и исти одредио као „наука и инжењеринг прављења интелигентних машина, посебно интелигентних компјутерских програма“,⁶ док је у новој Стратегији развоја вештачке интелигенције у Републици Србији за период 2025-2030. године упућује на дефиницију ВИ коју је у новембру 2023. године предложила Организација за економску сарадњу и развој – *OECD* (енг. *Organisation for Economic Co-operation and Development*): „Систем вештачке интелигенције је систем базиран на машинама који на основу експлицитних или имплицитних циљева изводи закључке из примљених података, како би генерисао излазне информације као што су предикције, садржај, препоруке или одлуке које могу утицати на физичко или виртуелно окружење”.⁷ На основу анализе дефиниција ВИ које су присутне у литератури, може се извести закључак да се као основна својства ВИ могу издвојити: симулација људских когнитивних функција, самообразовање,

⁵ Више о појмовном одређењу ВИ вид. у: Муњић, Ј., *Појам и практичне импликације вештачке интелигенције*, Зборник радова: XXI век – век услуга и Услужног права, књ. 14, Крагујевац, 2023, стр. 216-222.

⁶ McCarthy, J., *What is artificial intelligence?*, Stanford University, 2007. (<http://jmc.stanford.edu/articles/whatisai/whatisai.pdf>, приступљено дана 30.03.2025).

⁷ Стратегија развоја вештачке интелигенције у Републици Србији за период 2025-2030. године (Сл. гласник РС, бр. 5 од 17. јануара 2025).

тражење решења без задатог алгоритма, као и упоредивост резултата интелектуалних активности човека и ВИ.⁸

Када је реч о врстама ВИ, у анализи спроведеној током 2023. године указали смо да у теорији постоји већи број подела ВИ, а који зависи од критеријума класификације.⁹ На овом месту указујемо да је у односу на време када је спроведена поменута анализа дошло до развоја нових врста ВИ, али и пораста очекивања њихових твораца и конзумента. Наиме, у том периоду су се јавили зачеци тзв. „генеративне ВИ“ (енг. *generative AI - GenAI*), која се односи на ВИ системе који могу да генеришу нове садржаје када их екстерни извор затражи, и то у виду новог текста, слике, софтверског кода, музике и звукова. Данас је употреба овог облика ВИ омасовљена, превасходно посредством платформи попут *ChatGPT*, *DALL-E*, *DeepSeek*, али и многих других. У вези са тим, у децембру 2024. године је документовано да је само *ChatGPT* на недељном нивоу имао око 300 милиона корисника широм света.¹⁰ Такође, облик ВИ који је у последње време закупирао пажњу јавности и стекао нарочиту популарност у пословном окружењу је тзв. објашњива ВИ (енг. *Explainable AI - XAI*).¹¹ Овај концепт у суштини представља скуп техника и процеса усмерених ка томе да корисницима омогуће да разумеју логику која стоји иза предвиђања и резултата које генеришу ВИ модели. Омогућавањем да корисници виде „изнутра“ како функционише ВИ, донекле се анулира „проблем црне кутије“,¹² а несумњиво се доприноси транспарентности и изградњи поверења међу корисницима.

3. Појам и врсте робота

Данас је роботика, заједно са другим свеобухватним технологијама на којима се темељи индустрија 4.0, међу кључним покретачима дигиталне економије. Роботи се успешно користе у индустрији и грађевинарству, здравству и образовању, у пољопривреди и комуналним делатностима, у војној и свемирској сфери, али и у многим другим областима.¹³ Поред тога, иновативне технологије које се користе приликом производње робота показују експоненцијални напредак - створене машине добијају нове карактеристике

⁸ Bokovnya, A. Y. et al., *Pressing Issues of Unlawful Application of Artificial Intelligence*, International Journal of Criminology and Sociology, 2020, Vol. 9, 2020, стр. 2.

⁹ Више о томе вид. у: Муњић Ј., *Појам и практичне импликације...*, стр. 223-224.

¹⁰ Bick, A., Blandin, A., Deming, D. J., *The Rapid Adoption of Generative AI*, NBER working paper series, National bureau of economic research, Cambridge, 2025, стр. 1.

¹¹ Више о објашњивој ВИ вид. Arrieta A. B. et al., *Explainable Artificial Intelligence (XAI): Concepts, taxonomies, opportunities and challenges toward responsible AI*, Information fusion, vol. 58, 2020, стр. 82-115.

¹² Муњић, Ј., *Правна питања...*, стр. 43.

¹³ Begishev, I. R., *Criminal-legal protection of robotics: notion and content*, International Journal of Law in Changing World, Vol. 1, Issue 2, 2022, стр. 74.

које значајно проширују њихове функционалне могућности, што доводи до промене карактера, форме, метода и средстава човекове интеракције са њима, а у крајњем може довести и до тога да поједине њихове карактеристике не буду на адекватан начин покривене постојећим нормативним оквирима.¹⁴

Роботика је грана инжењерства и рачунарства која се бави дизајном физичких агената (роботских система) који ефикасно обављају задатке у стварном свету. Стога, ови агенти се могу сматрати физичким ВИ системима.¹⁵ Области примене роботике су разноврсне. Поред класичних тема, попут планирања покрета робота манипулатора,¹⁶ у последње време се јавља све већи интерес за друге области роботике, попут процене положаја, симултане локализације и мапирања, као и навигације.¹⁷ Ова последња је нарочито важна за задатке из области транспорта. На пример, уколико се комбинују роботи манипулатори са навигационим платформама, добијају се мобилни системи за манипулацију који својим корисницима могу понудити различите услуге, нпр. производни процеси могу постати ефикаснији и флексибилно реконфигурисани посредством ових робота.¹⁸

Укратко, под роботиком, као научном дисциплином, подразумева се конципирање, дизајн, производња и рад робота, као интелигентних машина које могу помагати људима на разне начине. Са тим у вези, у литератури се

¹⁴ Исто.

¹⁵ Burgard, W., *Artificial intelligence: Key technologies and Opportunities*, in: The Cambridge Handbook of Responsible Artificial Intelligence: Interdisciplinary perspectives (ed. Voeneky S.), Cambridge University Press, 2022, стр. 15.

¹⁶ „Робот манипулатор“ је механички систем дизајниран да опонаша кретање људске руке. То постиже помоћу зглобова, карика, актуатора и крајњих ефеката, који му помажу да изводи контролисане покрете преко више оса. Ови системи су направили велики помак у аутоматизацији, јер могу прецизно да руководе обрадом материјала, монтажом, па чак и роботском хирургијом. Такође се истичу у понављајућим, опасним задацима који захтевају тачност и прецизност која надилази људске могућности. Одликује их свестраност будући да се они, са прилагодљивим степеном слободе и прецизним контролним системима, могу користити у сврхе како деликатних медицинских процедура, тако и тешких задатака индустријских робота. Како би се постигла прецизност, алгоритми и контролни системи израчунавају углове зглобова и путање кретања у реалном времену. Са друге стране, технике попут инверзне кинематике обезбеђују тачно позиционирање и глатко кретање. Sharma, S., *What are manipulator robots? Understanding their Design, Types, and Applications*, Wevolver, 2025. (доступно на: <https://www.wevolver.com/article/robot-manipulator>, приступљено дана 31.03.2025).

¹⁷ Поред наведених тема, област примене роботике прожима и: кућни надзор, кућну електронику, војску, науку о подацима, машинство, мехатронику, нанотехнологију, биоинжењеринг и здравство, као и ваздухопловство. Yasar, K., *What is Robotics?*, Techtarget, 2024. (доступно на: <https://www.techtarget.com/whatis/definition/robotics>, приступљено дана 31.03.2025).

¹⁸ Burgard, W., *нав. чланак*, стр. 15.

наводи да је термин „робот“ осмишљен почетком XX века од стране чешког писца Карела Чапека (*Karel Čapek*), који је посредством научно-фантастичне представе *R.U.R. (Rossum's Universal Robots)*, јавности представио своју замисао дистопијског света у коме глобална корпорација производи вештачке људе зване „роботи“ од синтетичке органске материје. Замишљени да служе као неуморни радници који могу да ослободе људе од рада, они су у поменутој представи приказани као практично идентични људима.¹⁹ Следствено, термин „робот“ води порекло од чешке речи *robota*, под којом се подразумева принудни или обавезан рад.²⁰

Приликом покушаја да дефинишемо појам робота, наилазимо на сличне проблеме као приликом настојања да изнађено универзално прихваћену дефиницију ВИ. Наиме, не само да се ове технологије константно развијају и напредују, већ се то односи и на друштвени контекст у коме оне могу бити примењене. Стога, у литератури можемо наићи на различита поимања робота, односно карактеристика које би исти требало да поседује. Тако, Фромкин (*Michael A. Froomkin*) указује на три кључна својства која би требало да одликују сваког робота: 1) он мора поседовати неку врсту сензора или улазног механизма, помоћу кога може опазити стимулансе из спољног света и потом исте обработити; 2) мора поседовати контролишући алгоритам или други систем који ће управљати одговорима на податке које је обрадио и 3) мора поседовати способност да реагује на начин који је од утицаја, или је бар приметан, свету изван самог робота.²¹ Независно од тих општих карактеристика које би требало да буду карактеристична за сваког робота, за потребе овог рада, нећемо улазити у исцрпну анализу бројних доктринарних ставова изнетих у погледу тога шта би општа дефиниција робота требало да садржи. Супротно томе, поћи ћемо крајње симплификованог, али не и нетачног, Вајнфилдовога (*Alan Winfield*) становишта да робот представља „отелотворену вештачку интелигенцију“,²² при чему указујемо да се при дефинисању робота углавном полази од осети-мисли-делај модела (енг. „*Sense–Think–Act paradigm*“).²³

¹⁹ Више о томе вид. у: *Karel Čapek and the Origin of the Word "Robot"*, History Tools, 2024. (доступно на: <https://www.historytools.org/people/karel-capek-and-the-robot-complete-history>, приступљено дана 31.03.2025).

²⁰ Исто.

²¹ Froomkin, M. A., *Introduction*, in: *Robot Law*, (ed. Calo R.), 1st ed., Edward Elgar Pub., United Kingdom, 2016, стр. 11.

²² Winfield, A., *Robotics: A Very Short Introduction*, Oxford University Press, 2012, стр. 8; Слично томе, према становишту Бартнека (*Christoph Bartneck*) роботи су ентитети са телима који су ситуирани у „стварном свету“, док за разлику од ВИ агената који делају on-line или у „симулованим световима“. Bartneck C. et al., *An Introduction to Ethics in Robotics and AI*, Springer Briefs in Ethics, Springer, 2021, стр. 12.

²³ „Sense-Think-Act“ модел је основни оквир за дизајн интелигентних система и робота, који се користи за објашњење процеса доношења одлука у реалном времену. Овај модел

Роботи су дизајнирани за обављање специфичних задатака и ангажовани су у различитим окружењима. Као уобичајене врсте робота које се користе у различитим индустријама, у литератури се наводе: индустријски роботи (углавном се користе за потребе производње и складиштења; они трансформишу ланац снабдевања обављањем задатака као што су заваривање, фарбање, монтажа и руковање материјалима), услужни роботи (користе се за потребе кућних послова, угоститељства, малопродаје и здравствене заштите, нпр. роботи за чишћење, роботи за забаву и роботи за личну помоћ), медицински роботи (ови роботи помажу у хируршким процедурама, рехабилитацији и дијагностици у здравственим установама, нпр. роботски хируршки системи, егзоскелети и вештачки удови), аутономна возила (ови роботи се крећу и доносе одлуке користећи напредне сензоре и ВИ алгоритме и углавном се користе у транспортне сврхе, нпр. самовозећи аутомобили, беспилотне летелице и аутономни роботи за испоруку), хуманоидни роботи (ови роботи су програмирани да имитирају и опонашају људске покрете и радње, при чему изгледају као људи и користе се за потребе истраживања, забаве и интеракције између људи и робота), коботи (за разлику од већине других типова робота, који обављају своје задатке сами или у потпуно

се базира на три основне компоненте које чине циклус интеракције са околином. Наведене компоненте функционишу на следећи начин:

1. *Sense* (Перцепција) - Робот користи сензоре (попут камере, микрофона, ЛИДАР, температурних сензора итд.) да прикупи податке о свом окружењу. Ови подаци укључују информације о објектима, људима, препрекама, временским условима итд. Циљ овог корака је "*sensing*", тј. прикупљање информација о тренутној ситуацији из спољног света.
2. *Think* (Размишљање) - Након што је робот прикупио податке, следећи корак је "размишљање" или обрада података. То значи да робот анализира прикупљене информације користећи различите алгоритме ВИ, као што су машинско учење, дубоко учење, или алгоритми за планирање и доношење одлука. Овај корак може укључивати доношење одлука, предвиђање следећих корака, или прилагођавање стратегије на основу анализе ситуације.
3. *Act* (Акција) - Након што робот анализира ситуацију и одлучи који је најбољи одговор, прелази на последњи корак - деловање. То подразумева извршење одређених акција, као што су кретање, манипулисање објектима, интеракција са људима или промена понашања на основу претходне анализе. Акције могу бити физичке (нпр. померање робота) или виртуелне (нпр. слање информације или активирање система). Сходно наведеном, модел "*Sense-Think-Act*" осигурава да робот прикупља информације из свог окружења, разматра могућности на основу тих информација, а затим предузима одговарајуће радње. Овај циклус се понавља стално, омогућујући роботу да делује у динамичким и променљивим условима. Вид. Brooks, R. A., *Intelligence Without Reason*, Proceedings of the 12th International Joint Conference on Artificial Intelligence (IJCAI-91), 1991, стр. 570; Mataric, M. J., *The robotic primer*, The MIT Press, Cambridge, 2007, стр. 21-24.; Siegel, M., *The Sense-Think-Act Paradigm Revisited*, 1st International Workshop on Robotic Sensing, Orebro University, Sweden, 2003, стр. 1-5.

одвојеним радним окружењима, коботи могу да деле радна места са запосленим људима, омогућавајући им да раде продуктивније; обично се користе за обављање скупих, опасних или дуготрајних задатака из рутинских радних процеса); пољопривредни роботи (ови роботи се користе у пољопривреди и могу обављати процесе сетве, узгоја, одржавања и бербе, примењивати пестициде и проверавати здравље усева), свемирски роботи (ови роботи се користе у мисијама за истраживање свемира, као и у поднебљима са екстремним условима на Земљи, нпр. подводно истраживачки роботи и ровери који се користе за експедиције на друге планете), одбрамбени и војни роботи (ови роботи су посебно дизајнирани да раде на непознатим теренима и припомажу војним задацима и операцијама, укључујући надзор, одлагање бомби и мисијама трагања и спашавања), образовни роботи (ови роботи су дизајнирани да едукују омладину о роботизици, програмирању и решавању проблема, нпр. платформе за практично учење у академској заједници), као и роботи за забаву (створени за потребе забаве, ови роботи долазе у облику роботских кућних љубимаца, хуманоидних пратилаца и интерактивних играчака).²⁴ За потребе хипотетичких примера, које ћемо презентовати у петом делу рада, користимо се примерима полицијских, верских, секс-робота и робота-неговатеља.²⁵

4. Појмовно одређење пасивног субјекта и објекта радње кривичног дела

Јовашевић и Петровић наводе да је пасивни субјект „лице које је повређено или оштећено кривичним делом, односно жртва кривичног дела“,²⁶ као и да овај појам нема исти значај у кривичном праву као активни субјект, већ он своју примену налази код појединих кривичноправних института – нужне одбране, крајње нужде, пристанка повређеног, самоповреде, итд.²⁷ Такође,

²⁴ Вид. Yasar, K., *What is Robotics?*, Techtarget, 2024. (доступно на: <https://www.techtarget.com/whatis/definition/robotics>, приступљено дана 01.04.2025).

²⁵ Неки од бенефита које развој ВИ доноси су роботи – неговатељи који се користе у Јапану у оквиру више пројеката помоћи старим и болесним особама, док у Баварској Немачки центар за ваздухопловство и свемирске летове експериментира са роботима који умеју да закопчају дугмад, врате покривач који је склизнуо или чак позову дежурну службу хитне помоћи у случају опасности. Поред тога, у употреби су роботи – конобари и роботи – батлери. ВИ још увек не може да замени лекаре, али када су потребне брзе дијагнозе нпр. у случају možданог удара, дигитални асистенти могу бити од користи нпр. они могу да анализирају каквих случајева је већ било и какве терапије су им помогле. Муњић, Ј., *Појам и практичне импликације...*, стр. 229.

²⁶ Јовашевић, Д., Петровић, Б., *Кривична одговорност правних лица у савременом кривичном праву*, Зборник радова Правног факултета у Нишу, год. 46, бр. 49/2007, стр. 187.

²⁷ Исто.

поменути аутори истичу да одређивање појма пасивног субјекта понекад изазива тешкоће, с обзиром на то да се код једног кривичног дела више лица могу јавити као повређена или оштећена кривичним делом (нпр. блиски сродници, родитељи или деца), те да се због ових тешкоћа узима да су пасивни субјекти „лица која су носиоци права и интереса који су повређени вршењем кривичног дела, тј. која су титулар добара чија заштита је сврха кривичног дела“.²⁸ Поред тога, њихово становиште је: да за постојање пасивног правног субјективитета није нужно да је физичко лице правно или пословно способно; да се једно лице не може јавити истовремено као активни и пасивни субјект кривичног дела; да се приликом извршења кривичног дела може појавити више пасивних субјеката, као и да се у извесним случајевима пасивни субјект и објект кривичног дела стичу у истој личности (наводећи као примере кривична дела убиства и тешке телесне повреде).²⁹

Стојановић појам пасивног субјекта одређује као „лице које је носилац добра заштићеног кривичним делом, чије је добро повређено или угрожено“ и „лице које погађа последица“.³⁰ У том смислу, исти аутор указује да предметни појам треба схватити шире од објекта радње, тј. не сводити га само на „лице на којем је предузета радња извршења“, наводећи да то може бити и правно лице, а у неким случајевима и друштво, односно држава,³¹ док се у погледу физичког лица не постављају никакви услови (то може бити и дете, душевно болесно лице, итд.).³² Такође, упоређујући овај појам са аналогним појмовима из других кривичних наука, Стојановић правилно указује да му одговарају појам „оштећеног“ из кривичног процесног права, у смислу „лица чије је какво лично или имовинско право кривичним делом повређено или угрожено“,³³ као и појам „жртве“ из криминологије, односно виктимологије.³⁴

²⁸ Исто, вид. Јовашевић, Д., *Коментар Кривичног закона СР Југославије*, Београд, 2002, стр. 77-81.

²⁹ Исто.

³⁰ Стојановић, З., *Кривично право: Општи део*, 27. изд., Београд, 2020, стр. 118. и 133; Стојановић, З., *Коментар Кривичног Законика*, 14. изд., Београд, 2025, стр. 78.

³¹ Супротно томе, Лазаревић наводи да се термин пасивни субјект употребљава када се као објект кривичног дела појављује људско биће, тј. схватање овог аутора је нешто рестриктивније. Лазаревић Љ., *Коментар Кривичног законика Републике Србије*, Београд, 2006, стр. 35.

³² Вуковић и Станојчић наводе „пасивни субјект (физичко, односно правно лице) је субјект права, које је повређено или угрожено“. Вуковић, С. Р., Станојчић, Г., *Коментар Кривичног законика – са судском праксом, регистром појмова и табеларним приказом свих кривичних дела*, 4. изд., Београд, 2019, стр. 38.

³³ Чл. 2. ст. 1. тач. 11. Законика о кривичном поступку (Сл. гласник РС, бр. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013, 55/2014, 35/2019, 27/2021 - одлука УС и 62/2021 - одлука УС)

³⁴ Стојановић, З., *Кривично ...*, стр. 133.

Таховић је заступао становиште по коме „пасивног субјекта треба утврдити по објекту кривичноправне заштите“, ³⁵ а то је, према нашем позитивном кривичном законодавству, *заштита човека и других основних друштвених вредности* (подвукао Ј.М.). ³⁶ Симић-Јекић истиче да пасивни субјект улази у круг кривичноправног односа поводом кривичног дела као једне фактичке чињенице и једног облика неправда, те да он тиме постаје и правни субјект са одређеним захтевом за накнаду штете чији рудимент је дат већ у кривичном праву, као и да се кривични поступак, посматран у том контексту, своди само на вођење поступка ради остварења тог материјалног захтева, као што се према учиниоцу кривичног дела води поступак за изрицање кривичне санкције. ³⁷ У вези са тим, ова ауторка наводи „суштина његовог захтева је грађанскоправне природе и може се остварити (под одређеним условима) у кривичном поступку, али он потиче из кривичноправног односа, тј. настаје због извршеног кривичног дела. То је само једна врста сатисфакције, као што је, на пример, извињење оштећеном пред судом друга врста његовог задовољења. Све то представља предмет општег учења о пасивном субјекту кривичног дела“. ³⁸

Са друге стране, објект радње је „материјални, физички предмет на коме се остварује радња кривичног дела“, ³⁹ нпр. то би била „туђа покретна ствар“ код појединих кривичних дела против имовине, попут кривичног дела крађа из чл. 203. Кривичног законика и кривичног дела утаја из чл. 207. Кривичног законика, или исправа која се фалсификује код кривичног дела фалсификовање исправе из чл. 355. Кривичног законика. ⁴⁰ Вуковић објект радње дефинише као „конкретан реални објект који се вршењем радње повређује или угрожава“. ⁴¹ Лазаревић указује да се објект радње често назива “предмет кривичног дела”, те да се под њим сматра оно добро према коме се предузима радња кривичног дела и на коме се, по правилу, остварује последица дела. ⁴² Неопходно је имати

³⁵ Таховић, Ј., *Кривично право: Општи део*, Београд, 1961, стр. 90.

³⁶ Чл. 3. Кривичног законика (Сл. гласник РС, бр. 85/2005, 88/2005 - испр., 107/2005 - испр., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016, 35/2019 и 94/2024)

³⁷ Симић-Јекић, З., *Критички осврт на трипартицију Томе Живановића*, Анали Правног факултета у Београду, год. 32, бр. 6/1984, стр. 758.

³⁸ Исто, стр. 759.

³⁹ Стојановић, З., *Кривично ...*, стр. 133.

⁴⁰ У литератури се наводи и схватање да објект радње представљају „вредности материјалног света, које су подложне криминалним радњама учиниоца, извршених током процеса задирања у заштитни објекат“. Другим речима, наводи се да објект радње представља „материјални израз заштитног објекта“. *Concept and significance of the object of crime. Classification of objects of crime*, Delachieve, 2018. (доступно на: <https://en.delachieve.com/concept-and-significance-of-the-object-of-crime-classification-of-objects-of-crime/>, приступљено дана 01.04.2025. године)

⁴¹ Вуковић, И., *Кривично право: Општи део*, 3. изд., Београд, 2024, стр. 69.

⁴² Лазаревић, Јб. *нав. дело*, стр. 35.

у виду да тај предмет није само предмет у свакодневном смислу речи, већ обухвата и лице, у којем случају је пасивни субјект истовремено и објект радње, тј. ради се о „лицу на којем је предузета радња извршења“, нпр. конкретно физичко лице према коме је извршено кривично дело убиство из чл. 113. Кривичног законика. Као подврсте објекта радње у теорији се наводе нападни и граматички објект. У том смислу, Вуковић и Станојчић наводе: „Објект радње кривичног дела је предмет на коме се предузима радња извршења кривичног дела. Код неких кривичних дела објект радње може се разликовати на нападни и граматички објект кривичног дела. *Нападни објект* је предмет или лице (физичко или правно) против кога је управљена радња извршења кривичног дела. *Граматички објект* је предмет на коме се врши радња. На пример, код кривичног дела шпијунажа заштитни објект је безбедност државе, нападни објект је државна тајна, а граматички објект је поверљив документ. Ово разликовање је важно код утврђивања постојања свршеног дела, односно покушаја. Према објекту радње, цени се да ли постоји покушај, да ли је покушај подобан или неподобан и слично (подвукао Ј.М.).“⁴³ Вредна помена је и чињеница да објект радње имају само нека кривична дела, и то она код којих је то законом изричито прописано као њихово битно обележје.⁴⁴

5. Кривичноправни значај противправних радњи предузетих према роботима

Ако упоредимо изложена схватања у погледу појма пасивног субјекта кривичног дела, можемо приметити да међу њима постоји извесан несклад. Наиме, мишљења аутора се разликују у односу на питања да ли пасивни субјект мора поседовати правни субјективитет,⁴⁵ односно правну и пословну способност, при чему поједини аутори овај појам ограничавају само на физичка лица – људска бића, док други појам *лице* схватају екстензивније, тј. сматрају да то могу бити и правна лица, па чак и друштво, односно држава.⁴⁶

Сходно томе, екстензивно поимање пасивног субјекта би теоријски посматрано могло обухватити и артифицијелна лица, укључујући роботе. У том смислу, ваља се подсетити концепта „електронске личности“, предложеног резолуцијом Европског парламента од 16.02.2017. године, у чијој тачки 59. ф) је наведено да је неопходно размотрити стварање специфичног правног статуса за роботе на дуге стазе, тако да би се барем

⁴³ Вуковић, С. Р., Станојчић Г., *нав. дело*, стр. 42.

⁴⁴ Стојановић, З., *Кривично ...*, стр. 133.

⁴⁵ Вид. Мартиновић, С. Р., *Питање правног субјективитета*, докторска дисертација, Правни факултет Универзитета у Београду, 2012, стр. 272.

⁴⁶ Сф. Јовашевић, Д., Петровић, Б., *нав. чланак*, стр. 187.; Лазаревић, Љ., *нав. дело*, стр. 35; Симић-Јекић З., *нав. чланак*, стр. 758.

најсофистициранији аутономни роботи могли имати статус електронских лица одговорних за штету коју могу проузроковати, те применити концепт електронске личности у случајевима када роботи доносе аутономне одлуке или на други начин самостално комуницирају са трећим лицима.⁴⁷ У делу савремене иностране литературе се такође наводи да је препознавање електронске личности робота круцијално, како би право могло покрити све домene објективне реалности која се непрестано мења.⁴⁸ Чињеница је да експоненцијални пораст аутономије и способности робота противречи *de lege lata* приступу према коме се они третирају само као инструмент у рукама у других агената, те да се не могу оценити неоснованим аргументи оних теоретичара који заступају став да би, у циљу изналагања адекватних одговора на бројне непредвиђене ситуације које се у пракси могу јавити као нужни нуспродукти технолошког развоја, оним типовима робота који поседују наведене карактеристике требало признати одређени вид правног субјективитета.

На овом месту нећемо улазити у анализу бројних *pro et contra* аргумената у вези тога да ли би, када и којим роботима, па и ВИ као таквој, требало признати својство субјекта у праву. Напротив, истичемо да је неопходно посветити нарочиту пажњу противправним радњама предузетим према роботима, независно од тога да ли им је признат некакав вид правног субјективитета и својство пасивног субјекта, или се третирају као објект радње кривичног дела.

Поставља се рационално питање – који је основ овакве наше тврдње, тј. каква је то *differentia specifica* која роботе разликује од других „обичних“ предмета који се могу јавити као објект радње кривичног дела? Укратко, одговор је тај да се нападом на роботе *de facto* могу директно повредити или угрозити нека добра која су предмет кривичноправне заштите, тј. основна људска права и општа добра која су у функцији њиховог остваривања. Са друге стране, уколико би се роботи третирали као „обични“ предмети, противправне радње извршене против њих би се могле супсумирати евентуално под законске описе појединих кривичних дела из групе кривичних дела против имовине, што не би одговарало правом стању ствари. Ово из разлога што се нападом на роботе неретко могу повредити или угрозити нека од најважнијих добара заштићених кривичним правом, а што, по виђењу аутора, за сада није на адекватан начин покривено постојећим инкриминацијама. У вези са тим, Мамак (*Kamil Mamak*) наводи „Напади на роботе могу угрозити правом заштићена добра. Током свог рада, роботи могу

⁴⁷ European Parliament resolution of 16 February 2017 with recommendations to the Commission on Civil Law Rules on Robotics (2015/2103(INL)); Муњић, Ј., *Правна питања...*, стр. 28.

⁴⁸ *Electronic Personality: A must for robotics*, Law Tech Topics, 2022. (доступно на: <https://bgbg.mx/electronic-personality-a-must-for-robotics/?lang=en>, приступљено дана 03.04.2025).

бити носиоци законски заштићених вредности. Могло би се визуализовати да робот представља посуду напуњену течномшћу која има друштвено релевантно значење (правом заштићена добра). Напад на посуду би фактички био напад на тачност, која би се просула као резултат напада. Како би се осигурало да садржај неће бити изгубљен као резултат напада, могла би бити створена правила у вези са тиме како би требало третирати наведене посуде. Ипак, прави предмет забринутости је садржај (тачност), а не посуду. Такви прописи би се могли посматрати као "права посуду," али уколико би се мислило да је предмет заштите посуду, а не садржај у њој, поента би била промашена. /.../ Другим речима, не ради се о томе да се буквално дају права роботима, већ се примећује да људска права могу бити повређена нападом на роботе".⁴⁹ Надовезујући се на Мамаково становиште, у наставку текста ћемо навести могуће сценарије који би могли бити кривичноправно релевантни, а за које сматрамо да нису на адекватан начин покривени инкриминацијама присутним у домаћем казненоправном систему.

Могуће је да извршилац планира да изврши кривично дело убиство из чл. 113. Кривичног законика према тачно одређеном лицу и предузме одређену радњу у том циљу, у уверењу да је кривично дело успешно довршио, али се испостави да је радња заправо предузета према хуманоидном роботу који је готово идентичног изгледа као претпостављени пасивни субјект.⁵⁰ Слична би била ситуација у којој возач аутомобила, возећи исти под дејством алкохола и недозвољеном брзином на мотопуту, прегази животињу која се изненада појавила и удаљи се са лица места у уверењу да се радило о заштићеној врсти животиње, иако се заправо радило о њеној робот верзији. У свим наведеним ситуацијама би се могло радити о неподобном покушају одговарајућег кривичног дела, али је упитно колико би такво решење одговарало субјективном супстрату на страни извршиоца, будући да су његова свест и воља били управљени на извршење конкретног кривичног дела, које би засигурно било извршено да се заиста радило о живом бићу, а не роботу.⁵¹

⁴⁹ Mamak, K., *Robotics, AI, and Criminal Law: Crimes against Robots*, Routledge, 2024, стр. 11-12.

⁵⁰ Вид. Biba J., *Top 27 Humanoid Robots in Use Right Now*, Built In, 2025. (доступно на: <https://builtin.com/robotics/humanoid-robots>; приступљено дана 03.04.2025).

⁵¹ Вид. Mamak, K., *нав. дело*, стр. 43.

Полазећи од „тезе проширеног ума“ (енг. *The Extended Mind thesis*),⁵² људска когниција није ограничена само на мозак индивидуе, већ се протеже и на екстерне објекте који за појединца имају исту функционалну улогу у процесу размишљања као унутрашње мождане операције. Услов је да су такви екстерни објекти „адекватно интегрисани“ са појединцем, што значи да је неопходно да између њих постоји одређена веза, у смислу да их човек користи ради задовољења одређених животних важних потреба.⁵³ *Exempli causa*, могли бисмо констатовати да је овај критеријум задовољен уколико би дементно лице у позним годинама током дужег низа година користило робота-неговатеља ради задовољења одређених виталних свакодневних потреба, те да му исти служи као подсетник на важне догађаје и битне информације које би оно услед болести могло заборавити. Замислимо да треће лице, знајући природу повезаности овог појединца и његовог робота, умишљајно уништи робота или му нанесе штету која би онемогућила његову поправку и враћање у првобитно стање. Да ли би подвођење оваквог чињеничног стања под законски опис кривичног дела из чл. 212. Кривичног законика одговарало правом стању ствари? Сматрамо да не би, будући да овај робот за описаног појединца има далеко већи значај од „обичне“ ствари, те да би се напад на истог могао сматрати нападом на човека са којим је он „адекватно интегрисан“. Ипак, неопходно је да овај услов буде испуњен у моменту извршења предметног кривичног дела, тј. уколико је појединац у датом тренутку престао да користи робота на наведени начин, онда би он поново попримио кривичноправни значај „обичне“ ствари и напад на њега се не би могао подвести под напад на појединца.

У трећем делу рада смо поменули да су надлежни органи унутрашњих послова појединих држава света у своју праксу укључили тзв. полицијске роботе. Познато је да безбедносне снаге одавно користе различите врсте напредних алата, опреме и технологија у циљу повећања ефикасности свог поступања. Каква би била разлика у ситуацији ако би неко лице уништило или у битној мери оштетило полицијског робота, наспрам таквог поступања у односу на аутомобил који је у полицијском власништву? Разлика је у томе што се роботи, због њихових карактеристика, могу непосредно користити ради вршења службене дужности (нпр. лишење слободе одређених лица, опсервација одређеног подручја, асистенција полицијским службеницима

⁵² Према овој тези, људска когниција није ограничена само на мозак, већ се протеже и на спољашње окружење, укључујући алате, технологију и друге људе. Ову идеју су развили Енди Кларк (*Andy Clark*) и Дејвид Чалмерс (*David Chalmers*) 1998. године, истичући да ако неки екстерни објекти играју исту функционалну улогу у процесима размишљања као унутрашње мождане операције, онда их треба сматрати делом ума. На пример, белешке у свесци или апликација за подсетнике могу служити истој сврси као и памћење у мозгу, па се могу сматрати делом проширеног ума. Вид. Clark, A., Chalmers, D. J., *The Extended Mind*, *The Philosopher's Annual*, vol XXI, 1998, стр. 1-22.

⁵³ Вид. Mamak, K., *нав. дело*, стр. 48.

итд.). Поново се поставља питање, да ли би било адекватно овакво поступање према роботу који је ангажован на вршењу одређене службене дужности подвести под инкриминацију из чл. 212. Кривичног законика? Могућа је и ситуација да неко лице нпр. почне да шутира или удара овог робота, те је упитно да ли би се иста могла подвести под неку од постојећих инкриминација ако би се робот третирао као ствар. Законским описом кривичног дела из чл. 323. Кривичног законика је обухваћена ситуација када неко нападне или прети да ће напасти службено лице у вршењу службене дужности. Поново долазимо до дилеме да ли би појам лица, па и службеног лица, могли схватити екстензивно, у смислу да обухвати и артифицијелне творевине. Уколико би одговор био негативан, наведене ситуације би неоправдано биле изопштене из криминалне зоне. Наиме, нападом на полицијске роботе који су ангажовани на вршењу службене дужности се *de facto* напада ауторитет државних органа, те би овакво поступање, имајући у виду таргетирани групни заштити објект, требало подвести под неку инкриминацију, односно увести нову у оквиру групе кривичних дела против државних органа. Наравно, ово би се односило само на ситуације у којима би било могуће доказати да је робот у време извршења кривичног дела био ангажован на вршењу службене дужности и да је учинилац тога био свестан, што указује на важност друштвеног контекста у коме је предузета предметна противправна радња.⁵⁴

У кривичним законодавствима многих држава света предвиђена је група кривичних дела против слободе вероисповести (*freedom of religion*),⁵⁵ у оквиру које су инкриминисана понашања попут апостасије, бласфемије или прозелетизма.⁵⁶ У посебном делу Кривичног законика није предвиђена група кривичних дела против слободе вероисповести, међутим иста се посредно штити појединим кривичним делима која су сврстана у групе којима се начелно штити други групни заштитни објект, нпр. кривично дело повреда слободе исповедања вере и вршења верских обреда из чл. 131. Кривичног законика, које је сврстано у групу кривичних дела против слобода и права човека и грађанина, као и кривично дело изазивање националне, расне и верске мржње и нетрпељивости из чл. 317. Кривичног законика, које је

⁵⁴ Вид. Mamak, K., *нав. дело*, стр. 124.

⁵⁵ Lykhova, S. Y. et al., *Criminal-legal ensuring of freedom of religion in modern conditions: A comparative analysis*, Revista Gênero e Interdisciplinaridade, vol. 2, no. 1/2021, стр. 124.

⁵⁶ „Апостасија“ је религијски термин који означава отпадништво од вере, а тиме и од цркве, и представља један од најтежих грехова у већини светских религија. „Бласфемија/богохуљење“ је израз којим се означава коришћење имена Бога или божанстава на начин који одређена религија или њене власти сматрају недопустивим или увредљивим, односно светогрђем, док се у ширем смислу под овим појмом подразумева свако јавно супротстављање устаљеним религијским догмама или веровањима. Под „прозелитизмом“ се подразумева покушај промене верских уверења других појединаца, тј. преобраћања у неку веру присталица других вера.

прописано у групи кривичних дела против уставног уређења и безбедности Републике Србије.⁵⁷ Какав је значај робота у овом контексту? Наиме, они су у свету већ увелико користе за религиозне потребе, нпр. будистички робот монах у Кини, роботи за јефтине сахране у Јапану, хришћански и муслимански роботи са циљем подршке мољењу, као и тзв. „теоморфни“ роботи који имају изглед и идентит натприродних бића повезаних са религијом.⁵⁸ Уколико се некада у нашој држави одређене врсте робота буду користиле за потребе верских обреда, попут литургије или опела приликом сахране, напад на њих приликом вршења истих би се могао подвести под инкриминацију из чл. 131. ст. 2. Кривичног законика. Исто тако, дискриминаторно поступање према одређеном лицу које верује у неку од *new age* религија заснованих на концепту ВИ као божанстава,⁵⁹ искључиво због његових религијских уверења, могло би се подвести под кривично дело из чл. 128. Кривичног законика.

Питања везана за сферу сексуалних односа спадају у ред најинтимнијих, али и најконтроверзнијих тема. До недавно је једна од главних табу тема у овој области била употреба секс-лутака, које су имале изглед пренаглашено сексуализованих портрета женских фигура из цртаћа, а данас су то тзв. секс-роботи.⁶⁰ Како би они могли бити релевантни за кривично право, изузев евентуалне забране њихове производње, стављања у промет и употребе? Најпре, постоје различите врсте ових модела, те би предметна забрана била легитимна за одређене типове робота, попут оних који су конструисани да симулирају сценарије силовања или они који су дизајнирани тако да изгледом подсећају да децу. Међутим, у литератури се наводе чврсти аргументи због чега не би требало забранити све секс-роботе.⁶¹ Независно од те дилеме, предузимање радњи сексуалне природе које су инкриминисане у односу на људе према роботима би потенцијално могло створити дојам међу одређеним

⁵⁷ У чл. 311. Кривичног законика Федеративне Народне Републике Југославије (Сл. лист ФНРЈ, бр. 13/51) било је прописано кривично дело злоупотреба вере и цркве у политичке сврхе.; Такође, чл. 128. актуелног Кривичног законика је прописано кривично дело повреда равноправности које, поред осталог, врши овај ко због одређене вероисповести или одсуства исте другоме ускрати или ограничи права човека и грађанина утврђена Уставом, законима или другим прописима или општим актима или потврђеним међународним уговорима, или му на основу ове разлике даје повластице или погодности.

⁵⁸ Мамак, К., *нав. дело*, стр. 109.

⁵⁹ Религије засноване на ВИ су релативно нов феномен и најчешће се појављују као филозофске, уметничке или експерименталне иницијативе, а не као традиционалне религије у класичном смислу, нпр. *Way of the Future* и *The Church of AI*.

⁶⁰ Секс-роботи су артифицијелни ентитети који се користе за сексуалне сврхе, а који испуњавају три услова: хуманоинда форма, човеколико покрети и поседовање одређеног степена ВИ. Вид. Мамак, К., *нав. дело*, стр. 72.

⁶¹ Мамак, К., *нав. дело*, стр. 76.

категоријама становништва да су исте допуштене и у односу на људе.⁶² Једна од ситуација за коју сматрамо да није на адекватан начин покривена позитивним кривичним законодавством је хипотетички сценарио у коме би одређено лице на јавном месту додиривало хуманоидног робота (дакле, не нужно секс-робота) на местима која представљају интимне делове људског дела и доводе се у везу са сексуланим сферама, на начин који код других присутних лица изражава нелагоду и друге непријатне осећаје, или према истом предузима друге радње које би се могле окарактерисати као недозвољене полне радње, у смислу чл. 182. Кривичног законика.⁶³ Ово из разлога што одредба чл. 182а Кривичног законика, којом је прописано кривично дело полно узнемиравање, по природи ствари подразумева да је да умишљај извршиоца буде управљен на то да он полно узнемирава друго лице.⁶⁴ Имајући у виду законску дефиницију полног узнемиравања, дату у одредби чл. 182а ст. 3. Кривичног законика,⁶⁵ у конкретном случају би најпре требало утврдити да непримерено додиривање робота има за циљ или представља повреду достојанства присутних трећих лица у сфери полног живота, те да је исто предузето на такав начин да је подобно да њиме буде остварен објективни услов инкриминације који се састоји у изазивању страха или стварању непријатељског, понижавајућег или увредљивог окружења. Међутим, не треба изгубити из вида да би објективна обележја бића овог кривичног дела морала бити обухваћена умишљајем извршиоца, у погледу чијег утврђивања би се у судској пракси могле јавити извесне тешкоће,

⁶² У том смислу, имајући у виду да се одређени типови ових робота праве са „модулом за пристанак“, њихово коришћење без претходно дате сагласности би свакако требало бити инкриминисано, с обзиром на њихову хуманоидну форму и друге карактеристике које их одликују, јер би лица која упражњавају овакав вид сексуалног задовољења могла почети да третирају друге људе на сличан начин. Вид. Матак, К., *нав. дело*, стр. 80-82.

⁶³ Принуђавање на обљубу или са њом изједначен чин робота коме није признат правни субјективитет, у контексту модела који су „обогаћени“ модулом за пристанак, *de lege lata* није могуће подвести под законски опис кривичног дела силовање из чл. 178. Кривичног законика.

⁶⁴ Сентенца из пресуде Апелационог суда у Крагујевцу КжЗ 13/2023 од 09.11.2023. године: „Остварена је последица кривичног дела полно узнемиравање у виду повреде достојанства оштећене у сфери полног живота, у ситуацији када је окривљени обнажен у пределу полног органа стао испред оштећене, додирујући полни орган и позивајући је да му приђе, с обзиром на то да је овакво понашање окривљеног код оштећене изазвало узнемирање и осећај угрожености који се манифестовао бекством и страхом да се креће улицом која пролази тим местом.“; Сентенца из пресуде Вишег суда у Ужицу Кж 66/2019 од 13.05.2019. године: „Нарушавање достојанства оштећене у сфери полног живота, путем мобилних телефона као средстава комуникације, представља радњу извршења кривичног дела полно узнемиравање.“

⁶⁵ „Полно узнемиравање“ јесте свако вербално, невербално или физичко понашање које има за циљ или представља повреду достојанства лица у сфери полног живота, а које изазива страх или ствара непријатељско, понижавајуће или увредљиво окружење.

нарочито када је реч о граничним случајевима.⁶⁶ Стога, имајући у виду поруку која би се предузимањем оваквих радњи индиректно могла послати (да је њихово предузимање прихватљиво и према људима), сматрамо да би требало експлицитно инкриминисати предузимање према роботима радњи које би се могле окарактерисати као недозвољене полне радње или полно узнемиравање уколико би биле предузете према људима, или бар озбиљно размотрити ту могућност. Ово како би се изразио јасан и недвосмислен став номотворца у погледу друштвене неприхватљивости предузимања девијантних сексуалних радњи према роботима на јавном месту, односно у одсуству датог „пристанка“, као и да би се елиминисала могућност да појединци буду ескулпирани евентуалним позивањем на правну заблуду, односно непроцесуирани у граничним случајевима, у којима нема поузданих доказа да је умишљај учиниоца био управљен на повреду достојанства других лица у сфери полног живота или да је у конкретном случају остварен објективни услов инкриминације, тим пре што је за основни облик предметног кривичног дела прописано да се гоњење предузима по предлогу оштећеног.

Конечно, донекле слично са примером „Карнеадесове даске“, могуће је замислити и хипотетички случај где би се појединац нашао пред избором да ли ће у опасности спасити другог човека или хуманоидног робота, а околности су такве да може спасити само једног од њих. Логично је да би појединац у оваквој ситуацији предност морао дати човеку, јер би се супротан његов избор могао подвести под законски опис кривичних дела из чл. 125. и 127. Кривичног законика, ако не и знатно тежег неправог кривичног дела нечињења. Ипак, према неким студијама, поједини људи су неодлучни у ситуацијама када је неопходно уништити робота како би се помогло човеку. Такође, резултати ових истраживања указују да антропоморфистичке тенденције људи имају утицаја на моралне одлуке у односу на неживе ствари.⁶⁷ Наравно, у описаним ситуацијама би било неопходно да околност да је реч о роботу буде обухваћена умишљајем учиниоца, тј. да он није био у стварној заблуди у том смислу, коју околност не би требало унапред искључити. Са друге стране, евентуално признавање правног субјективитета неким врстама робота и ВИ ентитета не би смело довести до тога да се они на било који начин сматрају егалитарним људима, што би у крајњем за последицу имало декриминализацију умишљајног давања предности неживим ентитетима у односу на људска бића у примерима сличним описаном хипотетичком случају.

⁶⁶ Стојановић упозорава да је упитно колико је ова инкриминација са криминалополитичког аспекта оправдана и нужна, као и да се у њеној примени јављају озбиљне тешкоће. Стојановић З., *Коментар...*, стр. 635-636.

⁶⁷ Мамак, К. *нав. дело*, стр. 49-50.

Имајући у виду претходна излагања, јасно је да постоје аргументи због којих роботи не могу бити третирани као „обичне“ ствари. Међутим, ово се односи само на роботе који испуњавају одређене критеријуме, а то је да су отелотворени, да поседују одређени степен аутономног понашања (у литератури се наводи да аутономни покрети активирају „детектор живота“), као и друштвени дизајн, што би требало да омогући њихову интеракцију са људима и способност да одговоре на насиље и лош третман на животолики начин.⁶⁸ Такође, предузете противправне радње према њима у описаном смислу постају релевантне за кривично право само уколико су предузете у вези са одређеним социјалним контекстом, нпр. у случају полицијског робота, при вршењу службене дужности, односно у случају религијског робота, при вршењу верског обреда.

6. Закључна разматрања

Експоненцијални развој модерних технологија пред традиционалне кривичноправне институте намеће бројне изазове и питања, на која је неопходно изнаћи адекватна решења и одговоре у кратком року, како би кривично право било у току са развојем друштва и у потпуности одговорило потребама праксе. Како бисмо приказали неке од тих изазова, који до сада нису били предмет разматрања у домаћој кривичноправној доктрини, у раду смо понудили иновативну перспективу посматрања противправних радњи предузетих према роботима. У том смислу, објаснили смо због чега се одређене врсте робота у одређеном социјалном контексту не могу третирати као „обичне“ ствари. Указано је на разлоге због којих њихов другачији третман не зависи од тога да ли им је признат правни субјективитет или се сматрају објектима радње кривичног дела, као и да исти изискује, ако не увођење нових, онда засигурно проширивање законског описа појединих постојећих кривичних дела. Не искључујемо да би одређене ситуације могле бити решене екстензивним тумачењем и подвођењем чињеничног описа под постојеће одредбе кривичног материјалног права. Међутим, подсећамо да је кривично право *lex certa*. Стога, стављање на терет учиниоцу веће количине криминалних радњи, од којих неке нису јасно и недвосмислено формулисане у законском тексту, може водити ка правној несигурности и различитим злоупотребама, или ка дефектима оптужбе који могу исходovati ослобођењем учиниоца од кривице за кривично дело које

⁶⁸ Mamak, K., *нав. дело*, стр. 59-60; У том смислу, Мамак предлаже да је неопходно казненоправно реаговати на насилан третман робота у јавности, предлажући да се у казненоправни систем Републике Пољске уведе следећа инкриминација: „Ко се у јавности насилно односи према животоликим роботима биће кажњен“ (енг. „*Whoever publicly treats lifelike robots violently shall be subject to punishment.*“). Mamak, K., *нав. дело*, стр. 64.

му је на терет стављено оптужним актом. Са друге стране, уколико би се учиниоцу на терет ставило само оно кривично дело које би неспорно било доказано, попут онога из чл. 212. Кривичног законика, онда оптужба не би обухватила повреде правом заштићених добара које њихове титуларе неретко погађају много више у односу на материјалне губитке. Узевши у обзир изнете ставове, оправдано је очекивати да ће представљене дилеме и изнети аргументи послужити као релевантна полазна тачка за будућа нормативна уређења и доктринарна разматрања кривичноправног положаја напредних робота у правном поретку Републике Србије.

*Janko Munjić, PhD student
Faculty of Law, University of Kragujevac*

ROBOT AS A PASSIVE SUBJECT OF A CRIMINAL OFFENCE

Summary

Artificial intelligence is an almost indispensable part of human everyday life in the modern era, at least indirectly. The ubiquity of the latter, apart from its original digital and software form, can increasingly be observed through the prism of the production, marketing and use of various types of advanced robots. New generation robots differ greatly from the original ones, which essentially represented automated mechanisms for undertaking simple actions, i.e. their tasks were limited to undertaking routine operations, such as assembling parts on production lines. Namely, it is the interpenetration of artificial intelligence and robotics that has enabled the creation of modern robots, which are capable of performing many advanced functions - which can sometimes be of vital importance for human life. In this sense, the literature lists various types of robots, such as robot caregivers, robot butlers, etc. Moreover, given their current stage of development and experts' forecasts regarding the possibility of their further progress, primarily cognitive, the question arises as to whether they can be granted the status of subjects in law in general, including criminal law. Regardless of this dilemma, for the purposes of this paper we will limit ourselves to the position of robots that are physically attacked by third parties in real time. In this regard, we will show what implications this may have in the field of criminal law, that is, we will consider whether and to what extent such situations are covered by existing incriminations.

Key words: *artificial intelligence, artificial intelligence system, robot, robotics, digitalization, legal subjectivity, subject of a criminal offense, passive subject of a criminal offense, object of crime.*

Литература

- Arrieta, A. B. et al., *Explainable Artificial Intelligence (XAI): Concepts, taxonomies, opportunities and challenges toward responsible AI*, Information fusion, vol. 58, 2020.
- Bartneck, C. et al., *An Introduction to Ethics in Robotics and AI*, Springer Briefs in Ethics, Springer, 2021.
- Begishev, I. R., *Criminal-legal protection of robotics: notion and content*, International Journal of Law in Changing World, Vol. 1, Issue 2, 2022.
- Bick, A., Blandin, A., Deming, D. J., *The Rapid Adoption of Generative AI*, NBER working paper series, National bureau of economic research, Cambridge, 2025.
- Bokovnya, A. Y. et al., *Pressing Issues of Unlawful Application of Artificial Intelligence*, International Journal of Criminology and Sociology, 2020, Vol. 9, 2020.
- Brooks, R. A., *Intelligence Without Reason*, Proceedings of the 12th International Joint Conference on Artificial Intelligence (IJCAI-91), 1991.
- Burgard, W., *Artificial intelligence: Key technologies and Opportunities*, in: *The Cambridge Handbook of Responsible Artificial Intelligence: Interdisciplinary perspectives*, (ed. Voeneky S.), Cambridge University Press, 2022.
- Вуковић, И., *Кривично право: Општи део*, 3. изд., Београд, 2024.
- Вуковић, С. Р., Станојчић, Г., *Коментар Кривичног законика – са судском праксом, регистром појмова и табеларним приказом свих кривичних дела*, 4. изд., Београд, 2019.
- Јовашевић, Д., *Коментар Кривичног закона СР Југославије*, Београд, 2002.
- Јовашевић, Д., Петровић, Б., *Кривична одговорност правних лица у савременом кривичном праву*, Зборник радова Правног факултета у Нишу, год. 46, бр. 49/2007.
- Лазаревић, Ј., *Коментар Кривичног законика Републике Србије*, Београд, 2006.
- Lykhova, S. Y. et al., *Criminal-legal ensuring of freedom of religion in modern conditions: A comparative analysis*, Revista Gênero e Interdisciplinaridade, vol. 2, no. 1/2021.
- Матак, К., *Robotics, AI, and Criminal Law: Crimes against Robots*, Routledge, 2024.
- Мартиновић, С. Р., *Питање правног субјективитета*, докторска дисертација, Правни факултет Универзитета у Београду, 2012.
- Mataric, M. J., *The robotic primer*, The MIT Press, Cambridge, 2007.
- Муњић, Ј., Појам и практичне импликације вештачке интелигенције, Зборник радова: XXI век – век услуга и Услужног права, књ. 14, Крагујевац, 2023.
- Муњић, Ј., *Поједини аспекти имплементације савремених софтверских решења у правосудни систем и утицај дигитализације на правосуђе и адвокатуру*, Зборник радова: Правна регулатива услуга у националним законодавствима и праву Европске уније, Крагујевац, 2023.

- Муњић, Ј., *Правна питања у оквиру система вештачке интелигенције*, мастер рад, Правни факултет Универзитета у Крагујевцу, 2021.
- Siegel, M., *The Sense-Think-Act Paradigm Revisited*, 1st International Workshop on Robotic Sensing, Orebro University, Sweden, 2003.
- Симић-Јекић, З., *Критички осврт на трипартицију Томе Живановића*, Анали Правног факултета у Београду, год. 32, бр. 6/1984.
- Стојановић, З., *Коментар Кривичног Законика*, 14. изд., Београд, 2025.
- Стојановић, З., *Кривично право: Општи део*, 27. изд., Београд, 2020.
- Таховић, Ј., *Кривично право: Општи део*, Београд, 1961.
- Froomkin, M. A., Introduction, in: *Robot Law*, (ed. Calo R.), 1st ed., Edward Elgar Pub., United Kingdom, 2016.
- Clark, A., Chalmers, D. J., *The Extended Mind*, The Philosopher's Annual, vol. XXI, 1998.
- Winfield, A., *Robotics: A Very Short Introduction*, Oxford University Press, 2012.

Правни извори

- European Parliament resolution of 16 February 2017 with recommendations to the Commission on Civil Law Rules on Robotics (2015/2103(INL))
- Законик о кривичном поступку (Сл. гласник РС, бр. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013, 55/2014, 35/2019, 27/2021 - одлука УС и 62/2021 - одлука УС)
- Кривични законик (Сл. гласник РС, бр. 85/2005, 88/2005 - испр., 107/2005 - испр., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016, 35/2019 и 94/2024)
- Кривични законик Федеративне Народне Републике Југославије (Сл. лист ФНРЈ, бр. 13/51)
- Стратегија развоја вештачке интелигенције у Републици Србији за период 2025-2030. године (Сл. гласник РС, бр. 5 од 17. јануара 2025).

Судска пракса

- Пресуда Апелационог суда у Крагујевцу КжЗ 13/2023 од 09.11.2023
- Пресуда Вишег суда у Ужицу Кж 66/2019 од 13.05.2019

Интернет извори

- Biba, J., *Top 27 Humanoid Robots in Use Right Now*, Built In, 2025. (доступно на: <https://builtin.com/robotics/humanoid-robots>; приступљено дана 03.04.2025).
- Britt, M., *What Are Smart Cities And Why Do We Need Them?*, Forbes, 2023. (доступно на: <https://www.forbes.com/sites/honeywell/2023/08/18/what-are-smart-cities-and-why-do-we-need-them/>; приступљено дана 30.03.2025).
- Electronic Personality: A must for robotics*, Law Tech Topics, 2022. (доступно на: <https://bgbg.mx/electronic-personality-a-must-for-robotics/?lang=en>, приступљено дана 03.04.2025).
- Karel Čapek and the Origin of the Word "Robot"*, History Tools, 2024. (доступно на: <https://www.historytools.org/people/karel-capek-and-the-robot-complete-history>, приступљено дана 31.03.2025).
- McCarthy, J., *What is artificial intelligence?*, Stanford University, 2007. (<http://jmc.stanford.edu/articles/whatisai/whatisai.pdf>, приступљено дана 30.03.2025).
- Sharma, S., *What are manipulator robots? Understanding their Design, Types, and Applications*, Wevolver, 2025. (доступно на: <https://www.wevolver.com/article/robot-manipulator>, приступљено дана 31.03.2025).

Toomey, P., Gorski, A., *The Privacy Lesson of 9/11: Mass Surveillance is Not the Way Forward*, ACLU, 2021. (доступно на: <https://www.aclu.org/news/national-security/the-privacy-lesson-of-9-11-mass-surveillance-is-not-the-way-forward>, приступљено дана: 30.03.2025).

Thomas, M., *Are Police Robots the Future of Law Enforcement?*, Built In, 2023. (доступно на: <https://builtin.com/robotics/police-robot-law-enforcement>, приступљено дана 30.03.2025).

Concept and significance of the object of crime. Classification of objects of crime, Delachieve, 2018. (доступно на: <https://en.delachieve.com/concept-and-significance-of-the-object-of-crime-classification-of-objects-of-crime/>, приступљено дана 01.04.2025).

What police robots do and how they work in 2025, Standard Bots, 2025. (доступно на: <https://standardbots.com/blog/police-robot>, приступљено дана 30.03.2025).

Yasar, K., *What is Robotics?*, Techtarget, 2024. (доступно на: <https://www.techtartget.com/whatis/definition/robotics>, приступљено дана 31.03.2025).